

UNALMAS VILÁGVÉGÉRE SZÁMÍTHATNAK, KEDVES KOLLÉGÁK

TRIANON, PANDÉMIÁK, KLÍMAVÁLTOZÁS,
FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS – ÍME, NÉHÁNY
CÍMSZÓ A TÖRTÉNELEMTANÁROK
EGYLETÉNEK IDEI KONFERENCIÁJÁRÓL,
AMELYET A SORSFORDÍTÓ
VÁLTOZÁSOKNAK SZENTELTEK.

Október eleje immár három évtizede a történelemtanítás informális ünnepévé vált. Az 1989-ben alapított Történelemtanárok Egylete (TTE) ugyanis rendszeresen ekkor szervezi meg országos konferenciáját, amelynek témája mindig valamilyen aktuális kérdés köré szerveződik. Az első – nem meglepő módon – a rendszerváltás és a történelemtanítás kapcsolatával foglalkozott, de volt már szó kirekesztésről és befogadásról, Erdélyről, az iszlámról, roma történelemről, életmód- és pénztörténetről egyaránt. Tavaly, a koronavírus két hullámverése között, a nagy vitát kiváltó ötödikes és kilencedikes tankönyvek kapcsán az áltényeken volt a hangsúly. A járvány által terhelt két tanév után adta magát a gondolat, hogy az olyan katasztrófák társadalmi hatásairól legyen szó, mint a járványok, a háborúk, a klímaváltozás vagy Trianon. Ezt tükrözte a konferencia címe is: *Sorsfordító változások... – amelyek után új irányt vett a történelem.*

Fónagy Zoltán, az ELTE és az MTA történésze előadásának gondolatmenete akörül forgott, hogy a történelem során jelentkező pandémiák befolyásolták-e az emberi magatartást. A téma kutatása leginkább külföldön jellemző, itthon a Covid miatt azonban megugrott iránta az érdeklődés.

A modernitás előtt a járványok az alacsony mobilitás miatt lassan, foltszerűen terjedtek és gyakran vissza-visszatértek, amire a legjobb példa a középkori pestisjárvány. A védekezés módja is korlátozott volt: az egyetlen hatásos módszernek a karantén bizonyult, amelyet a kor embere kiegészített különféle vallási rítusokkal, népszokásokkal. Ebben az időben a legnagyobb fertőzőnek a vándorló életmódot folytató kereskedők, katonák és zarándokok bizonyultak. Nem csoda, hogy emiatt az idegenellenesség több országban is fellángolt, egyes helyeken pogromokhoz vezetett. Egyes becslések szerint a pestis a 14. század végére az európai lakosság 30 százalékát kiirtotta, amelynek következtében munkaerőhiány keletkezett. Ez lehet a háttérben a későbbi nagy társadalmi változásoknak, amelyek a földesúr-jobbágy viszonyt nyugata szerződészerűvé alakították.

Az első valóban jól dokumentált pandémia a kolerajárvány volt. Amellett, hogy a 19. századi egészségügy e betegség miatt fejlődött ugrásszerűen, számos helyen társadalmi feszültséget okozott. Jó példa erre az 1831-es magyarországi koleralázadás, történelmünk utolsó jobbágyfelkelése. Háttérben az a félelem állt, hogy az urak így akarnak megszabadulni a felesleges szegényektől. A kolera 1849-ben is

felütötte a fejét, ami szintén hozzájárult a szabadságharc vereségéhez – hasonlóképp, mint a pestis a Rákóczi-féle felkelés korában.

A 19. század embere ekkor rákényszerült, hogy az eddig megszokott védekezési módszereken túllépve új, preventív megoldásokhoz nyúljon. Emiatt indult meg a vízvezeték-hálózat kiépítése, kialakult az egészségügy jogszabályi háttere – Magyarországon 1876-ban fogadták el az első ilyen törvényt –, és általában is megváltozott a higiéniához való viszony.

Fontos, hogy nemcsak napjainkban jelentenek problémát az álhírek és az összeesküvés-elméletek. Ez ugyanis kortalan jelenség, hiszen a kolera és a pestisnek is megvoltak a maga bűnbakjai a szegényektől a gazdagokon át az orvosokig és a zsidóig.

Fónagy szerint a kolera próbára tette az európai társadalmak stabilitását, de kiköszönteni nem tudta őket. A rend a kevésbé piacosodott országokban állt előbb helyre, hiszen ezeken a helyeken könnyebb volt bevezetni a mobilitást korlátozó intézkedéseket. Összegzésképp elmondható, hogy a járványok gyökeres változást nem hoztak az emberiség életében, de a meglévő trendeket felgyorsíthatták. Fónagy szerint a modernizáció túlzott magabiztossággal ruházta fel az embert, ami napjainkban visszaütött.

A legnagyobb visszhangot érezhetően Gyáni Gábor akadémikus gondolatai keltették, aki *Összeomlás vagy új kezdet? – Sorsfordító társadalmi, gazdasági változást hozott-e Trianon?* címmel adott elő.

Gyáni központi kérdése az volt, hogy miért vált Trianon szindrómává. Ennek okát a határmódosítás váratlanságában látta, hiszen még a háború végén sem számítottak arra, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia esetleg felbomlik. Erre az eshetőségre nem volt forgatókönyv. A békének köszönhetően Magyarország szuverén állam lett – ezt nem szoktuk a súlyának megfelelő módon jelezni –, amelynek gazdasági teljesítményét inkább a háború vetette vissza, mint az elvesztett területek nyersanyagbázisának hiánya. Ez magyarázza a bethleni konszolidáció idején a gyors talpraállását is.

A történész úgy látja, hogy az ország életstílusa egységesebb lett, hiszen az elcsatolt peremterületek vegyes lakossággal bírtak és többségük gazdasági szempontból elmaradott volt, bár akadtak virágzó régiók, például Kassa, Nagyvárad, Temesvár. Ez utóbbiak elcsatolása növelte az ország „vízfejűségét”, azaz Budapest súlyát. A polgárosodás csak itt maradt meg mintaként, így nem tudott elterjedni az egész országban.

Összességében Gyáni szerint Trianon nem olyan súlyos töréspont, mint amilyenné a revíziós propaganda tette. Az ország politikai elitje a francia típusú nemzetállamot tekintette mintának (ebben a szellemben kötött meg a kiegyezés is 1867-ben), ami azt jelenti, hogy a nemzetiségeknek el kell fogadniuk maguk felett államalkotó nemzetként a magyart. Azon, hogy ők így gondolkodtak, nincs semmi csodálkozni való, hiszen a 19. századi Európában ez volt a trend. A 20. század trendje azonban a föderalizálás lett (mint például a Lajtán túli területeken), erről azonban a magyar politikai elit, élén Tisza Istvánnal, hallani sem akart. Az egy és oszthatatlan nemzet eszméje olyan mélyen meggyökeresedett, hogy azt még ma sem lehet elfelejteni. A nacionalizmus ekkor tehát nem csupán ideológiát jelentett, hanem kultúrát is. És mivel a nacionalizmus mindig területhez kötődik, Trianon komoly sebeket ejtett rajta.

Ezt a sérülést a politika azóta sem hagyta begyógyulni: erre épített a Horthy-korszak revizionizmusa, a szocializmus idején pedig igyekeztek a témát agyonhallgatni, így